

תקציר

תהליכי הגירה, במיוחד של בני הנוער, טומנים בחובם פוטנציאל לערעור תחושת הביטחון האישי ולחיצוק תחושה של ניכור חברתי אשר עלולים להוביל למעורבות בהתנהגויות סיכון (כאהן-סטרבצ'נסקי, לוי, וקונסטנטינוב, 2010 ע' 13). כמו כן, חוקרים של סוגיית האתניות וההגירה סבורים כי יש לבחון גם את נושא ההישגים הלימודיים בקרב מתבגרים מהגרים (Fulgini, Hughes & way, 2009), זאת מכיוון שהתלמיד העולה נתקל בבעיות לימודיות רבות וחמורות, העלולות להשאיר את רישומן השלילי לאורך שנים (קוזולין, 1993; Vengor & Kozulin, 1992 בתוך ריץ, 1996 ע' 255).

אמנם, תהליכי התבגרות המתרחשים תוך כדי הגירה הם מורכבים ואף מקשים את הקליטה במקום החדש (גרופר ורומי, 2014 ע' 213). אך ניתן להתמודד עם בעיות אלה על ידי עידוד בני הנוער המהגרים לפעולות של מעורבות קהילתית (ויסבלאי, 2011 ע' 1). זאת מכיוון שמעורבות בני נוער בקהילה והתנדבות בארגונים היא פעילות חשובה ומשמעותית המשפיעה באופן חיובי על הישגיהם החברתיים והלימודיים של מתבגרים (ויסבלאי, 2011 ע' 1). בכך, באה לידי ביטוי התועלת הייחודית לנוער בסיכון מפעילות ההתנדבות, במעבר המתבגרים המתנדבים מהצד הנתמך והמקבל אליו הם גיליים ואיתו הם מזוהים אל הצד הנותן ולוקח אחריות (הדר, 2010).

במחקר זה בדקנו את ההשערות כי תחושת שביעות רצון מהחיים ותחושת ערך עצמי ינבאו הישגיות גבוהה יותר בלימודים ורמת מעורבות נמוכה יותר בהתנהגויות סיכון. כמו כן שיערנו שההתנדבות בקהילה תשפיע באופן חיובי על הישגיות בלימודים ותפחית מעורבות בהתנהגויות סיכון בתיווך של תחושת שביעות רצון מהחיים ותחושת ערך עצמי. ושקשרים אלה ימצאו חזקים יותר עבור בני נוער מהגרים לעומת בני נוער מקומיים.

המחקר משווה בין מתבגרים שהם והוריהם ילידי ישראל לעומת מתבגרים מהגרים ("עולה דור ראשון ועולה דור שני"). לפי וולש ואחרים (2021), "עולה - דור ראשון", הוא ילד שנולד מחוץ לארץ. ו"עולה- דור שני", הוא ילד שנולד בישראל להורה עולה אחד לפחות. ו"לא עולה"= הילד ושני הוריו נולדו בישראל.

שיטות מחקר: המחקר מתבסס על ניתוח משני של נתוני הסקר הרב-לאומי של ארגון הבריאות העולמי – ה-HBSC (World Health Organization – Health Behavior in School-Aged Children) שנערך בישראל בשנת 2019. שאלון המחקר הינו שאלון

למילוי עצמי באופן דיגיטלי במסגרת הכיתה בבית הספר והוא אנונימי לחלוטין. (הראל- פיש ואחרים, 2020 ע' 19).

אוכלוסיית היעד: תלמידי כיתות ו', ח', י', י"א - י"ב הלומדים בבתי הספר הממלכתיים או הממלכתיים-דתיים (חמ"ד) בישראל. המדגם כלל 108 בתי ספר בחינוך הממלכתי ומתוכם נדגמו 359 כיתות (64 כיתות ו', 60 כיתות ח', 98 כיתות י' ו-137 כיתות י"א-י"ב). 47 בתי ספר בחינוך הממלכתי – דתי, ומתוכם 143 כיתות (36 כיתות ו', 45 כיתות ח', 16 כיתות י' ו-46 כיתות י"א-י"ב). 72 בתי ספר בחינוך במגזר הערבי, ומתוכם נדגמו 219 כיתות (47 כיתות ו', 45 כיתות ח', 46 כיתות י' ו-81 כיתות י"א-י"ב). המדגם כלל סך של 13,845 תלמידים. הניתוח במחקר זה נעשה על מדגם סופי של 4902 תלמידים שענו על כלל המשתנים הרלוונטיים למחקר.

ממצאים: תחושת שביעות רצון מהחיים ותחושת ערך עצמי מנבאים הישגיות בלימודים ורמת מעורבות בהתנהגויות סיכון בקרב כלל המתבגרים, המהגרים והמקומיים. בהשוואת עוצמות קשרים אלה בין מתבגרים מהגרים למקומיים, לא נמצאו הבדלים מלבד בקשר בין תחושת שביעות רצון מהחיים להישגיות בלימודים אשר אכן נמצא חזק יותר בקרב מתבגרים מהגרים. ממצאי המחקר מראים כי חווית ההתנדבות משפיעה באופן חיובי על הישגיות בלימודים ומפחיתה מעורבות בהתנהגויות סיכון בתיווך של תחושת שביעות רצון מהחיים ותחושת ערך עצמי בקרב מתבגרים מקומיים. אך לא בקרב מתבגרים מהגרים. יחד עם זאת, נמצא שחווית ההתנדבות משפיעה על תחושת הערך העצמי ועל תחושת שביעות רצון מהחיים, מפחיתה התנהגויות סיכון, ותורמת להישגיות בלימודים, בקרב כלל המתבגרים, המהגרים והמקומיים. בהשוואת השפעת חווית ההתנדבות על הפחתת התנהגויות סיכון בין מתבגרים מהגרים למקומיים לא נמצא הבדל. השפעות חווית ההתנדבות על תחושת ערך עצמי ולתחושת שביעות רצון מהחיים, נמצאו משמעותיות יותר בקרב המתבגרים המקומיים. והשפעת חווית ההתנדבות על הישגיות בלימודים נמצאה משמעותית יותר בקרב המתבגרים המהגרים.

מסקנות: המחקר מבסס ומציג את תחושת שביעות רצון מהחיים כמנבא להישגיות בלימודים ולהפחתת המעורבות בהתנהגויות סיכון, בקרב כלל המתבגרים, המהגרים והמקומיים. יתרה מכך, קשרים אלה משמעותיים במיוחד עבור בני נוער מהגרים (כאהן ואחרים, 2010). כך מראים ממצאי מחקר זה על קשר חזק בין תחושת שביעות רצון מהחיים להישגיות בלימודים, דווקא בקרב המתבגרים המהגרים. בנוסף,

נראה ש"המרוויחים העיקריים מההתנדבות הם בני הנוער המגיעים מרקע "קשה" ותחושת חוסר אונים אך מגלים את ה"עוצמה הפנימית שלהם על ידי מתן סיוע לאחר (בן-דוד, חסקי-לונטל, יורק, ורונאל, 2004). ממצאי מחקר זה מחזקים טענה זאת

בהצבעה על השפעה משמעותית של חוויית ההתנדבות על הישגיות בלימודים, דווקא בקרב המתבגרים המהגרים. בהמשך לכך, במיוחד לאור העובדה שמהגרים מתבגרים מתקשים לפתח מערכות יחסים חיוביות עם סוכני ארגון (Zdun, 2011), כמו, עם מורים לדוגמה (Walsh, Kolobov & Harel-Fisch, 2018). כדאי למנות מדריך האחראי על עבודת שיקוף התהליך לתלמיד בהתנדבות, וכתומך בתהליך החיובי של התלמיד. זה ישמש גם כמבוגר משמעותי אשר יהווה גורם חוסן, לפי "מודל חוסן נעורים" של הראל-פיש (2014).

מחקר זה מצא שחוויית ההתנדבות משפיעה על הישגיות בלימודים והפחתת התנהגויות סיכון בתיווך של שני משתנים, תחושת שביעות רצון מהחיים ותחושת ערך עצמי בקרב מתבגרים מקומיים, אך לא בקרב מתבגרים מהגרים. כדאי לאתר משתנים נוספים המתווכים בין ההתנדבות להישגיות בלימודים ומעורבות בהתנהגויות סיכון, על מנת לתרום למודל המנבא הישגיות בלימודים והפחתת התנהגויות סיכון.

כמו כן, יש הטוענים כי בבחינת ההתנדבות ותועלתיה, אין הוכחה לתהליך של סיבה ותוצאה (Wilson & Musick, 1999). כלומר, תועלות ההתנדבות לא בהכרח נובעות ישירות מהפעילות בהתנדבות (Wilson & Musick, 1999). כך למשל, מחקרים בקרב בני נוער שבחרו לקחת חלק בפעילויות פנאי במסגרת החינוך הבלתי פורמאלי, כמו קבוצות ספורט, חוגי אומנות וארגונים קהילתיים, מעידים על השפעה ותרומה דומות לזו של ההשתתפות בפעילות ההתנדבותית (Wilson & Musick, 1999).

על כן, מומלץ לקיים מחקר שיבדוק את ההבדלים בעוצמת הקשרים וההשפעות שיש להשתתפות בפעילויות פנאי במסגרת החינוך הבלתי פורמאלי לבין השפעות חוויית ההתנדבות על הישגיות בלימודים והתנהגויות סיכון בקרב בני נוער מהגרים ומקומיים.

לבסוף, מפאת חשיבות המעורבות הקהילתית למתבגר המהגר ומכיוון שאף על כך, הספרות מראה שרמת ההתנדבות בקרב מהגרים נמוכה משל מקומיים, לכן, כדאי לעודד ולהקפיד על הדרישה מהתלמיד להתנדב.

מגבלות המחקר:

המחקר מבוסס על נתוני סקר תלמידיים בעזרת שאלון למילוי עצמי, והוא מכיל מידע שנאסף בנקודת זמן אחת בלבד. לכן, יתכן והנתונים סובלים מהמגבלות המוכרות של שיטת המחקר הזו, הכוללות שיכחה, אי אפשרות לבחון קדימות בזמן ולכן השערות המבוססות על סיבתיות לא ניתנות לאישוש, מדדים שבהם יתכנו הטיות של רציה חברתית ועוד. ברם, סקר ה-CHBS על המתודולוגיה והכלים שלו הינו בן 40 שנה והוא מועב דרך קבע בכל 50 המדינות השותפות לרבות ישראל ובמהלך השנים התוקף

והמהימנות שלו נבחנו ופורסמו חדשות לבקרים. לכן היכולת להסתמך על נתוני המחקר היא יכולת גבוהה ומוכחת.